

TALUTOODETE OTSETURUSTUS

KASU KESKKONNALE JA SOTSIAAL-MAJANDUSELE

ABIKS OTSUSTAJATELE

Talutoodete otseturustuse keskkonna- ja sotsiaal-majanduslikud kasud.
Abiks otsustajatele

Partnerid | Agora Working Group for Sustainable Development (Rumeenia), Alliance for the Living Tisza (Ungari), Association of Conscious Consumers (Ungari), Eestimaa Looduse Fond (Eesti), NC "Future Now" (Bulgaaria)

CEEweb for Biodiversity on Kesk- ja Ida-Euroopa keskkonnakaitseühingute katusorganisatsioon. Võrgustiku missiooniks on aidata kaasa elurikkuse kaitsele levitades säästva arengu alast teavet.

www.ceeweb.org

Tekst | Andrea Szabadkai, Gergő Horváth, Rita Francia, Zsófia Perényi, Kaia Lepik
Toimetaja | Rita Francia
Tõlkinud | Kaia Lepik
Kujundus | www.farm.co.hu

TOIT JA KESKKOND

Toiduga kindlustatuse ja toidu ohutuse tagamine on suurim väljakutse maailma toidutootmises ja kaubanduses. Mida toiduks kasvatada saab, sõltub paljuski kliimast kohas, kus elame.

Meie globaliseerunud majanduses ei ole kaupade transport probleem, seetõttu on eksootilised puuviljad ja muud tooted Kesk- ja Ida-Euroopas tänapäeval tavalised. Tänapäeva toidutootmist ja -kaubandust võib nimetada oma-

moodi põllumajanduslik- kulinaarseks antiutoopiaks, mida meie vaarvanemad ei oleks

ette kujutadagi suutnud. Kuid me peame sellest unelmast varsti ärkama. Kuigi eksootiliste toiduainete hind tundub tihti madalam kui kohalike toiduainete oma, on nende tegelik hind palju suurem, kui võtta arvesse kõik välised kulud, mis toote hinnas tihtipeale ei kajastu. Globaalse tootmise ja kaubandusega seotud probleemide lahendused maksame nii või teisiti kinni kaudselt – juhul, kui see üldse võimalik on.

Kemikaalid, nt pestitsiidid või säilitusained, mida kasutatakse ühes riigis, võivad olla keelatud teises, olles tunnistatud riskantseks või ohtlikuks inimeste tervisele. Peaaegu võimatu on kontrollida kõigi eksporditavate põllumajandussaaduste kvaliteeti, seetõttu võib juhtuda, et ostate näiteks troopilisi vilju, mis sisaldavad taimekaitsevahendite jääke, mis on Euroopas ammu keelatud.

Importtoodete buum põhjustab ka teisi probleeme – nt kaubavedudest põhjustatud müra ja saaste ning kulutused liikluse infrastruktuurile,

probleemide allikaks muutub ka pakendite transport ja nende hilisem jäätmetena käitlemine. Osa atmosfääri paisatavatest kasvuhoonegaasidest tuleb kauba transportimisest. Kõik need tegurid soodustavad ökoloogilise jalajälje suurenemist. Kahjulikud mõjud ja probleemide lahendamise kulud langevad ühiskonnale ja jäävad lõpuks üksikisikute kanda.

Toidu jälgitavuse printsiipi „from farm to fork“ - „põllult kahvlini“ peetakse üldiseks raamistikuks ja tähtsaks paljudes toiduvaldkonna seadustes, kuid sageli tundub, et see praktikas hästi ei toimi. Toidu tegelik päritolu jääb tarbijale tihti selgusetuks, kui pakendil on kirjas üksnes maaletooja või pakendamisfirma nimi. Oleme veendunud, et põhilised toidukaubad peaksid olema kohalikud.

Üha enam suureneb inimeste hulk, kes supermarketite värvilisele ja hästipakendatud, kuid anonüümsele toidule eelistavad kohalike väiketootjate poolt toodetut. Otseturustuse eeliste kasulikkus keskkonnale on ilmne. Seetõttu on antud trükise eesmärgiks näidata pigem otseturustamise reaalseid sotsiaal- majanduslikke eeliseid. Tutvustame ka inspireerivaid näiteid, et edendada lihtsat ja õiglast talutoodete turustamist, millest saaksid kasu nii põllumehed kui tarbijad.

SOTSIAALSED JA MAJANDUSLIKUD MÕJUD

Kui kohalike toiduainete nõudlus väheneb, on kohalikud tootjad sunnitud turult lahkuma, millega kaasneb sageli ka nende töötuks jäämine. Kohalike toodete turustamisest on kasu kogu piirkonna elule. Kohalik tootmine ja turustamine:

- » säilitab ja loob töökohti, aidates vähendada tööpuudust ja rännet teistesse piirkondadesse, eriti linnadesse;
- » suurendab tulusid kohalikes ettevõtetes ja maksutulud kohalikes omavalitsustes, millega saab toetada haridust, sotsiaalsfääri või muid kogukonna huve;
- » annab elatist inimestele, kel ei ole suurt algkapitali, kuna kohalike toodete äri alustamiseks piisab natukesest loomingulisusest ja püsivusest;
- » paljud kohalikud tooted on tugevalt seotud traditsioonidega, mistõttu nende tootmine aitab säilitada ja uuendada kohalikke traditsioone ning tugevdada kohalikku identiteeti;
- » muudab piirkonna turistidele ahvatlevamaks - kohalikud tooted ning võib-olla isegi nende tootmises osalemine võiks olla turistidele huvipakkuv tegevus.

Tarbijad saavad tänapäeval teha otsuseid, mida nad oma toidulaual eelistavad - kuid nende valikud mõjutavad tulevaste põlvete võimalusi. Seega lasub otsuste tegijatel vastutus tagada

- » ka tulevaste põlvkondade valikuvabadus;
- » peretalude säilimine, mis aitavad säilitada traditsioonilist maastikku ja selle mitmekesisust, unikaalset tootmist, maitsvat ja kvaliteetset toitu;
- » et ei tootjad ega tarbijad oleks sunnitud suurtesse, tsentraliseeritud toidukauplustesse, mis maksavad madalaid hindu tootjatele ja küsivad tohutuid hindu tarbijatelt – ega ole reeglina huvitatud kohalike kogukondade elust;
- » et Kesk-ja Ida-Euroopa riikides luuakse oma riiklikud õiglase kaubanduse süsteemid.

KOHALIKUD KAUBAD KAITSFALADEL (TŠEHHI)

Tšehhi Kohalike Kaubamärkide Liit (Asociace Regionálních Značek) viis 2004-2005.a läbi projekti "Inimesed looduse heaks, loodus inimese heaks". Pilootprojektis osales kolm regiooni, projekti eesmärgiks oli tutvustada piirkondlikke kaubanimetusi ja kohalikke kaubamärke, et nii toetada kohalikke tootjaid ja tutvustada ning edendada regiooni laiemalt (kultuur ja traditsioonid, maastik, igapäevaelu). Tähelepanu pöörati kohaliku pärandi kaitsmisele, koostööle, säästvale turismile, toetati loodussõbralikult ja säästlikult toodetud toodete (käsitöö, toidu ja põllumajandussaaduste) turustamist. Vt.ka www.domaci-vyrobky.cz

PÕLLUMAJANDUSTOODETE OTSETURUSTUS

Üha enam Euroopa piirkondi toetab toidusõltumatuse ideed. Selline lähenemine tähtsustab ka keskkonnakaitsset ja toidu tervislikkust ning kaitseb samal ajal kohalike kogukondade, tootjate ja tarbijate huve. Lisaks taluturgudele on palju teisi lahendusi otseturustamiseks, mis võimaldavad tarbijail saada toitu usaldusväärsetest allikatest ja samal ajal pakkuda tootjatele stabiilset sissetulekut.

Eestiski on viimastel aastatel tekkinud mitmeid algatusi hea toidu saamiseks, loodud on nii tulundusühistuid kui mittetulundusühinguid, mis edendavad kohalikku tootmist ja otseturustust.

Algatajaid on olnud nii tarbijate kui tootjate poolelt ja kohalikud (mahe)toiduvõrgustikud on üha enam levi-
mas - nt Tartu toidukooperatiiv Juurikas, Harjumaa toiduvõrgustik Sööme ära!, Lõuna-Eesti toiduvõrgustik, Tagurpidi lavka jt. Selliste võrgustike kaudu saavad linlased ümbruskonna väiketalu-
nikelt toodangut osta ja väiketoot-

jatel paranevad turustamisvõimalused. Allpool loetletud turustusviiside ühine omadus on võimalikult lühike turustusahel.

Kohalik turg

Kohalike toodete müük tootjate turul on üks parimaid lahendusi otseturustuseks. Tootjad saavad planeerida kindlad päevad müügipäevadeks ja tarbijad saavad kõik vajalikud tooted ühest kohast suures valikus. Oluline on jälgida, et tegu oleks PÄRISELT kohaliku turuga, sest kahjuks on turgudel üsna tavaline, et ettevõtjad ostavad oma toidukauba hulgimüügist, hüpermarketitest või välismaalt ja müüvad neid kui “kohalikku”. Isiklikud suhted tootjatega pakuvad mõningast garantiid toodete päritolu suhtes. Päril kohalikud turud on ka suhtluspaigad, kus kohtutakse ja vesteldakse. Väikeste investeeringutega saab seda turu rolli suurendada, näiteks lisades pinke, ehitades toodete esitlusteks ja miks ka mitte kultuuriüritusteks väikese lava vms. Sel viisil muutub igapäevase toidukraami soetamine meeldivaks pereürituseks.

“Süües
midagi, mida
maa on kasvanud,
oleme võibolla kõige
otsemas suhtes maaga.”
Frances Moore Lappé:
Diet for a Small Planet
(1971)

Suurlinnades muutuvad üha populaarsemaks maheturud, kus müüakse ainult sertifitseeritud mahetooteid.

Kohalike toodete andmebaasid veebis

Tänapäevaste internetivõimalustega on võimalik tellida kohalikke tooteid veebikauplustest. Neid andmebaase kasutades saavad tarbijad välja valida sobivad tooted ja võtta ise tootjatega ühendust. Hea näide sedalaadi veebipõhisest turundusest on Lääne-Walesis. Nende motoks on “tagada kõigile Lääne-Walesis võimalus osta värskeid kohalikke tooteid, mis toimetatakse otse nende ukse taha.” Vt. lähemalt: <http://www.pembrokeshireproducedirect.org.uk/>.

Otse kodust, otse talust

See viis pole kohalike toodete müümiseks alati just kõige mugavam, kuna ostjate saabumisaeg võib osutuda talunikule teinekord ebasobivaks ja ostjad peavad sõitma ise kauba järele. Suure eelisena saavad aga tarbijad tutvuda tootmistingimustega ja müüja saab pakkuda soodsaimat hinda.

Väike lett maantee servas

Maanteeäärsed letid on populaarsed põllusaaduste turustamisel Kesk- ja Ida-Euroopas. Tootjad panevad hooajaks oma talude lähedale maanteele püsti letid ja pakuvad oma tooteid möödasõitjaile. See on mugav viis ostjatele; tarbija saab tooteid mõistliku hinnaga ilma maanteelt ära pööramata.

Kohalike toodete pood

Kollektiivselt tegutsevad tootjad võivad avada ka poe oma kaupade pakkumiseks. Müümisele kulutatud aeg väheneb ning tarbija saab mitmekesisemaid tooteid. Pood võib olla ka buss, mis võimaldab transportida tooteid naaberpiirkondadesse ja linnadesse, kuigi kui tooteid tuleb transportida kaugele, vähendab see otseturustuse keskkonnakasusid.

POEBUSS -LIIKUV KOOPERATIIV HOLLANDIS

Hollandis kohandati LEADER programmi abil poeks buss, mis lahendas talunike turustusprobleemid, kes enne püüdsid müüa tooteid otse talust, kuid ostjaid oli vähe. Ümbruskonna linnades müüakse köögivilju, puuvilju, piimatooteid, pastasid, kohalikke töödeldud toidukaupu, millest paljud on mahetooted. Mõne aasta pärast pandi sama kooperatiivi poolt tööle juba teinegi poebuss ja kaubaauto ning sarnaseid algatusi on tekkinud ka naaberregioonides.

Hoogeland Leader Local Action Group (2004).

Osalemine ise saagi koristusel

See uuenduslik idee pakub mitmeid eeliseid: tarbija osaleb saagi koristusel ja saab puuviljad või köögiviljad kätte võimalikult odavalt; põllumajandustootjal on vähem probleeme saagi hoiustamisega.

Kogukonna poolt toetatud põllumajandus

Kogukonna poolt toetatud põllumajandus kui põllumajanduse ja toiduainete jaotuse sotsiaal-majanduslik mudel. Süsteem koosneb tarbijatest ja põllumajandustootjatest, kes jagavad nii riske kui kasusid. Tavaliselt on süsteem korraldatud nii, et kord nädalas tuuakse koju või jaotuskohta kast köögiviljadega; lisaks võidakse müüa ka piimatooteid, liha, mett jpm. Tarbijad maksavad kord kuus või mõnikord kord aastas ettemaksu vormis. Kasti hind on fikseeritud, kuid sisu varieerub hooajati. See süsteem toimib hästi vaid siis, kui tarbija teab ja usaldab täielikult põllumeest

TOIDUVÖRGUSTIK "BIO FOOD STORE ROOM"

See projekt käivitati mahepõllumajandustootja ja tema tarbijate koostöös. Tarbijad teevad oma tellimused kord nädalas: põllumajandustootja saab teha oma plaane, tarbija saab osta odavalt. Attila Szeles, Ungari põllumajandusettevõtja, on koos oma perekonnaga tegelenud mahepõllumajandusega alates 2005. aastast. Ta on müünud oma tooteid otse 1992 aastast, kui ta hakkas käima külast külla ja müüma oma kasvatatud köögivilju. Tema väike võrgustik koosnes umbes 30 keskusest, kuhu inimesed võisid oma pakile järgi tulla vastavalt eelnevalt tehtud tellimusele. Kuna tal oli hea maine, tellis kohalik Waldorfkool temalt tervislikke, pestitsiidivabu tooteid nii peredele kui koolile. Nii sündiski 2005.a., pärast mõnekuist ettevalmistust, Bio Food Store Room süsteem. Tarbijad saavad teha oma tellimused läbi veebipoe; talupidaja tarnib tooteid üks kord nädalas. Tarbijate tagasiside on positiivne; paljud neist külastavad ka ise regulaarselt farmi.

Tarbijaühendused ja ühistud

Need kogukonnad on tavaliselt moodustatud sõprade või kolleegide poolt, kes otsustavad osta oma toitu ühiselt ning korraldavad ise kõik sellega seotu. Põllumajandustootja ei pea tegelema korralduslike probleemidega ja tarbijad teavad täpselt toidu päritolu, kuidas see on toodetud ning saavad kvaliteetseid tooteid mõistliku hinnaga. Need ringkonnad ei pea muutuma juriidilisteks ühinguteks, kuigi neist võivad tekkida ka tarbijaühistud, mis on juriidilised ettevõtted, millel on oma väike töötuskoht, ladu ja kvaliteedikontrollisüsteem. Tugevaim selline liikumine on Jaapanis, kus iga kuues inimene kuulub tarbijaühistusse.

Kohalike toodete festivalid

Ungaris korraldatakse selliseid festivale-laatasid tavaliselt kord aastas. Üritusel on mitu eesmärki: lisaks toodete müümisele aitavad nad tugevdada ka piirkonna identiteeti, tutvustavad erinevaid kohalikke tooteid ja aitavad luua uusi ärisuhteid. Mõned festivalid on temaatilised

ning keskenduvad ühele kohalikule tootele (sibulafestival, hanefestival jne), teised on teematilised, kuid ei ole seotud teatava piirkonnaga (veinifestivalid). Eestiski on mitmeid sellelaadseid sündmusi, nt kala- ja küüslaugulaadad.

MAAMAJANDUSE EDENDAMINE - UNGARI VALITSUSVÄLISTE ORGANISATSIOONIDE (VVO) KOOSTÖÖ OTSETURUSTUST REGULEERIVA SEADUSE MUUTMISEL

Väiketootmist käsitleva määruse muudatus jõustus Ungaris 5. juulil 2010. Ungari vabaühenduste konsortsium esitas 2009.a mais asjakohastele ministritele konkreetseid ettepanekud seaduse muutmiseks, et edendada väiketootjate töötlemis- ja turustamisvõimalusi ja seega maaelu laiemalt. Need muudatused võivad vähendada ka töötust. Uus seadus on pretsedenditu – see on 53 VVO ja Põllumajandusministeeriumi spetsialistide koostöö tulemus. Ungari VVO-de koostööd juhtisid MTÜ-d **Alliance for the living Tisza** ning **Protect the Future**.

Olulisemad muudatused Ungari põllumajandustoodete väikesemahulist tootmist ja turustamist reguleerivas määruses on:

- » Peamisi loomseid saadusi (piim, munad, liha jne) ja väikefarmides
- » toodetud töödeldud toiduaineid (juust, sink, vorstid jne) võib müüa samas maakonnas, kus nad on toodetud ja Budapestis (kui need olid toodetud seal piirkonnas) või talust 40 km raadiuses lõpptarbijatele, poodidele või toitlustusettevõtetele.
- » Peamisi taimekasvatussaadusi, mesindustooteid ja eluskala võib müüa lõpptarbijale kogu riigi ulatuses
- » Väiketootja võib pakkuda teenust teistele isikutele või väiketootjatele toidu töötlemiseks (liha suitsetamine, vilja puhastamine, jahvatamine, köögi- ja puuviljade või õliviljade pressimine)

- » Kontrollitud karjadest pärit kodulinde ja jäneselisi võib tappa farmis, juhul kui liha turustatakse lõpptarbijale kohapeal. Sellisel juhul ei ole vajalik liha ametlik kontroll (max 50 kana, 25 veelindu või kalkunit, 13 jäneselist nädalas). Jaemüüki ja toitlustusasutustesse on müüa lubatud ainult veterinaari poolt ametlikult kontrollitud liha.
- » Väiketootjad võivad samuti pakkuda turisimitalu toitlustamisteenust, kasutades toitlustamisel endatoodetud ja töödeldud tooteid.
- » Turisimitalude teenindamiseks ja kohalike ürituste tarbeks on võimalik kohapeal tappa kontrollitud karjadest pärit loomi, teavitades sellest eelnevalt asjakohast ametnikku ning töödelda ja müüa liha kohapeal.
- » Lamba -või sealiha küpsetamine on lubatud turisimitaludes ja kohalikel üritustel, sealiha peab olema uuritud trihhinellade suhtes.
- »
- » Väiketootja on vastutav enda poolt müüdava toidu ohutuse ja kvaliteedi eest.
- » Väiketootja pereliikmed võivad samuti toitu müüa (enne uue seaduse jõustumist pidi igal pereliikmel olema eraldi luba).
- » Väiketootjalt andmete kogumiseks on kasutusel lihtsustatud aruandlusvormid.

Suurenesid ka kogused, mida väiketootjad tohivad Ungaris toota ja müüa. Alljärgnevalt valik näiteid:

- » - Täiskasvanuid sigu, lambaid, kitsi, jaanalinde võib väiketootja farmis tappa ja nende liha müüa 6 tk nädalas (varem 4), aastas kokku 72.
- » Alla 50 kg põrsaid ja alla 15 kg talleid võib tappa 10 tk nädalas (varem 0) , aastas kokku 120
- » Täiskasvanud veiseid või noorloomi 2 tk nädalas (varem 1) , aastas kokku 24
- » Alla 100 kg vasikaid - 2 tk nädalas (varem 0), aastas kokku 24
- » Töödeldud lihatooteid võib müüa 70 kg nädalas (varem 50 kg), 2600 kg aastas

- » Piimatooteid võib müüa 40 kg päevas
- » Mett ja mesindussaadusi kokku 5000 kg aastas
- » Mune - 500 tk nädalas (varem 360), 20 000 aastas
- » Hoidiseid -150 kg nädalas (varem 100 kg), 5200 kg aastas
- » Kuumtöödeldud taimseid saadusi – 150 kg nädalas (varem 0), 5200 kg aastas
- » Teisi töödeldud taimseid toite –50 kg nädalas (varem 20 kg).

LÕPETUSEKS

Vaatamata keskkonnavalastele, majanduslikele ja sotsiaalsetele hüvedele pole eespool kirjeldatud otseturustus Kesk-ja Ida-Euroopa riikides siiski eriti levinud.

Leidub teadlikke mahetootjaid ja tarbijad, kes on organiseerunud kogukondadesse - toidukooperatiividesse.

Kahjuks piiravad otseturustuse levikut paljudel juhtudel õigusaktid. Soovime julgustada kõiki otsustajaid otseturustuse, väiketalude, heade hügieenitavade ja avaliku toitlustuse õigusaktide arutamisel mõtlema ka kasudele, mis avalduvad pikemas perspektiivis.

Valitsusepoolne toetus peaks keskenduma maapiirkondade mitmekesisele arengule, väikesemahulisele taastuvenergia kasutamisele, isemajandavatele mitmekesistele peretaludele, kvaliteetsele GMO-vaba toidu tootmisele ja kohaliku toidu töötlemisele. Samuti on oluline, et uue EL ühise põllumajanduspoliitika ja riiklike maaelu arengukavade koostamisel arvestataks tarbijate soovi lihtsustada kohaliku toidu kättesaadavust ja mitmekesise maaelu säilitamist.

Kohalikud lahendused põhinevad tootja ja tarbija vahelisel usaldusel.

Kui toidutootmine soodustab kohalikku tööhõivet, arvestab keskkonnaga, maastikulise ja bioloogilise mitmekesisusega, vähendades kliimamuutuste kahjulikke mõjusid, on edu tagatud isegi majanduskriiside korral.

Trükis on saadaval inglise, bulgaaria, eesti ja rumeenia keeles, seda võib küsida CEEwebi kontorist (office@ceeweb.org) või alla laadida organisatsioonide veebilehtedelt.

Trükise koostamist toetas Euroopa Liit

Täiendav teave » Rita Francia » franciar@ceeweb.org

Väljaanne on ilmunud Euroopa Komisjoni rahalisel toel.

Euroopa Komisjon ei ole vastutav trükises väljendatud vaadete ja toodud informatsiooni kasutamise eest